

Den folkelige forfører

Fidel Castro har siddet ved magten i Cuba i næsten 40 år. En af forklaringerne på hvordan dét er lykkedes skal findes i hans karisma og i hans talemåder: Manden med det grå fuldskæg er en folkeforfører af høj kaliber med check på sine virkemidler

af Kristine Bjerre Fuglsang

Hvert år på Cubas nationaldag, den 26. juli, holder Castro tale til det cubanske folk på Plaza de la Revolución i den by der er årets værtsby. Det har han gjort siden 1959, kun to gange afløst af broderen Raúl Castro. Man fejrer datoen for det første revolutionære oprørsforsøg: det fejlslagne angreb på Moncada, Batistas militære hovedkvarterer i Santiago de Cuba. Begivenheden kan sammenlignes med 1. maj i Fælledparken – og ligner alligevel ikke.

Soldaten

En væsensforskel er hovedtalerens militære udseende. Fuldskægget og den olivengrønne uniform var oprørshærens varemærke under guerillakrigen i Sierra Maestra-bjergene fra 1956-59. Når Castro bærer begge dele, er det for at minde om at han er soldat, ikke politiker. Verbalt tager han direkte afstand fra betegnelsen politiker som han forbinder med korrumperede, amerikanske imperialister. Han har et ønske om at fremstille sig selv som handlingens snarere end ordets mand. Paradoksalt nok har han efter al sandsynlighed verdensrekord i taletid – den varierer mellem fire og syv timer pr. tale.

Endnu en pointe ved at iscenesætte sig selv som soldat er at han derved fremstår som en mand af folket. Udsagn som "Folket greb til våben" og "hele folket var rede til at dø", samt "hele landet arbejdede og kæmpede" viser at han definerer revolutionen som

hele folkets kamp. I flere taler betegner han desuden de væbnede styrker som "el pueblo uniformado" – folket i uniform hvorved den civile og den militære identitet smelter sammen.

Folkets identitet som oprørere forstærkes yderligere af at 26. juli-ritualet genskaber den begivenhed det højtideligholder: menneskene på pladsen symboliserer soldaterne under Moncada-oprøret i 1953. Samtidig repræsenterer den forsamlede folkemængde hele det cubanske folk hvilket understreges af at Castros taler transmitteres direkte via cubansk radio og tv, og desuden trykkes i den officielle presse, partiavisen "Granma". På mange arbejdspladser – deriblandt tobaksfabrikkerne – er det desuden skik at én af arbejderne i mikrofon læser Castros taler højt for sine kolleger mens arbejdet udføres.

Pars pro toto-identifikationen mellem oprørerne, folkemasserne og hele befolkningen findes også i Castros formidlingsteknik. Han tiltaler befolkningen med ord som "compatriotas", "compañeros", "cubanos": fællesbetegnelser der cementerer folkets kollektive identitet. De forsamlede cubanere bekræfter hvert år deres status som "el pueblo unido" med de taktfaste slogans "Unidad, unidad, unidad" og "Fidel, Fidel, Fidel", fremkaldt af pauser eller retoriske spørgsmål i Castros talestrøm.

Folket hylder med disse ord både sig selv og lederen, og sammenstillingen af de to slogans gør ordene til synonymmer: Castro og

folket ligestilles. Tretalsstrukturen er et karakteristisk, suggestivt træk i – Castros taler – og i folkets applaus. Som i folkeeventyrene synes magien at blive bekræftet af den tredobbelte gentagelse.

Skabelsesberetning

Bestræbelserne på at konstruere en revolutionær, national enheds-identitet genspejles i temaet for Castros taler. Oprørsforsøget i 1953 er sikkert grundstof – i hver eneste 26. juli-tale. Castro indledte dette års Moncada-tale med en længere redogørelse, holdt i historisk præsens, om hvordan tidligere århundreders nationalhelte med “sangre, sudor y her-oismo” (blod, sved og heltemod) kæmpede for Cubas selvstændighed. Han gled derefter videre til en minutøs gennemgang af angrebet på Moncadakasernen i 1953, herunder planlægningen af aktionen, antallet af deltagere, hvor mange og hvilke våben de havde, citater fra hukommelsen af ordvekslinger, etc.

Det ville svare til at danske politikere i deres 1. maj-taler konsekvent og indgående beskæftigede sig med fx den danske modstandsbevægelse under 2. Verdenskrig eller at Poul Nyrup Rasmussen i sine nytårstaler brugte krudt og kræfter på at udrede Socialdemokratiets tilblivelse. Effekten er imidlertid den at Castro aktualiserer revolutionens – og dermed den cubanske regerings – skabelsesberetning. Den årlige genfortælling af begivenhederne i 1953 giver de forsamlede cubanere, hvoraf mange er for unge til at have oplevet revolutionens første årtier, en kendtshedsfølelse overfor tidsmæssigt fjerne hændelser. Castros Moncada-taler skaber en symbolsk lighed mellem folket før og folket nu: den historiske tid ophæves, og en mytisk al-tid træder i stedet for. Det der forener alle cubanere – fra kolonitiden til det 20. århundrede – er ifølge Castro kampen for revolutionen, for national selvstændighed og suveræniteten. Castros revolutionære slægtskabsmetaforik åbner mulighed for at de unge cubanere kan identificere sig med, eller i det mindste opnå forståelse for forældre, bedsteforældre og

forfædre. Denne identifikation er vigtig. Én af måderne hvorpå Castro kan fastholde sin styreform – og sin egen position – er netop ved at overbevise den unge generation om revolutionens historiske legitimitet – og dermed dens sandhed.

Metaforen som erkendelse

Lighedsbestræbelserne er mange i Castros taler. Læser man 26. juli-talerne som én lang tekst, én diskurs, aftegner der sig et mønster af myter og metaforer på tværs af den historiske tid. Med andre ord: substansen er den samme i 26. juli-talen fra 1998 som i den første fra 1959. Det gennemgående budskab er “el pueblo es la Revolución” – at folket er revolutionen. Her er tale om en personificering, en metafor, der forbinder en konkret, menneskelig størrelse: civilbefolkningen, med en begivenhed og årelang proces: revolutionen.

Det er ikke uden grund at metaforen er et yndet retorisk redskab for Castro – og for mange andre retorikere. Metaforen er nemlig en særdeles virksom tankeregulator. Denne påstand finder man belæg for hos metaforforskerne George Lakoff og Mark Johnson. Essensen i deres metafor-teori er at menneskelige tankeprocesser i høj grad er metaforiske: Metaforer strukturerer vores måde at tænke, opfatte og handle på. Sproget skaber forestillinger, som bliver til virkelighed i det øjeblik en gruppe mennesker er enige om forestillingernes gyldighed.

Lakoff og Johnson definerer metaforen meget bredt som et metaforisk begreb snarere end et konkret sprogligt udtryk. Udtrykket “tid er penge” eksemplificerer denne pointe. “Tid er penge” er titlen på den metafor som også rummer udtryk som “jeg har ikke tid”, “tiden flyver”, “jeg fik en tid hos lægen” osv. Alle disse vendinger afslører en opfattelse af tid der svarer til opfattelsen af penge: tid er målelig, kan bruges og opbruges. Metaforen illustrerer en gængs, vestlig virkelighedsfortolkning –

Foto: Jacques Ulitz

Dit eksempel lever, dine idéer består (Foto: Torsten Bjerre Fuglsang).

den repræsenterer og producerer en bestemt erkendelse. Når metaforen – i dens forskellige sproglige varianter – anvendes, bekræftes altså dens budskab.

Folket er revolutionen

“Folket er revolutionen”-metaforen findes i mange afskygninger i den officielle, cubanske diskurs. Den udtrykkes i de utallige personificeringer af revolutionen. Revolutionen gøres til en levende størrelse, en slags flertalsperson, ved at blive tilskrevet menneskelige handlinger. Castros kampmetaforik udtrykker revolutionens handleevne: “Revolutionen vil fortsætte, Revolutionen vil ikke trække sig tilbage, Revolutionen vil ikke tøve, Revolutionen vil ikke søge forsoning”. Også det høje uddannelsesniveau i Cuba er revolutionens fortjeneste: “Analfabetismen eksisterer ikke, Revolutionen udryddede den på knapt et år”. Hver gang revolutionen omtales som et handledygtigt væsen, en person, bekræftes metaforen “el pueblo es la Revolución”.

At netop *folket* indgår som metaforens ene komponent, direkte eller indirekte, er ikke noget tilfælde. Formålet er at skabe en sproglig og symbolsk symbiose mellem Castro, folket og revolutionen. En god cubaner er det samme som en god revolutionær. Konsekvensen af denne identitetskonstruktion er at man ikke kan elske fædrelandet uden også at elske revolutionen – ethvert tilløb til kontrarevolutionær tankegang og aktivitet kan derfor stemples som landsforrædderi.

Det folkelige mandat

Castro har brug for et folkeligt mandat for at blive på posten. Det tildeler han sig selv på flere måder. Dels ved at gøre ordene “Revolución”, “pueblo”, “Patria”, “el Partido” (det cubanske kommunistparti) og “Fidel Castro” til synonymmer hvormed folkets og hans vilje smelter sammen. Dels ved at definere de statslige magtorganer som folkelige. Han taler om “el Poder Popular” (Folkemagten), og parlamentets navn er “Asamblea Nacional del Poder Popular” (Den Nationale Folkeforsamling), helt parallelt med vores eget Folketing.

Med metaforene om at cubanerne udgør en enhed, ét samlet folk, har Castro rygdækning for at betegne regeringsformen som et folkestyre – et demokrati. Étpartistaten defineres af Castro som mere demokratisk end flerpartistaten: cubanerne er enige, de kæmper for at nå et højere, fælles mål – til gavn for *hele* folket.

Castro styrker fællesskabsforestillingen ved at benytte sig af et trick reklamebranchen også kender: brugen af “vi” og “vores”. Han taler om “vores Revolution”, “vores fædreland”, “vores folk”, “vores kamp”, “vores anstrengelser”, “vores ofre”, “vores parti”, “vores væbnede styrker” og siger at “vi føler os som ét

eneste, revolutio-nært folk, én nation”. Ligesom med det hjemlige reklameslogan “vores øl” er budskabet utvetydigt: Castro opridser en ramme som defineres positivt - hvormed det automatisk defineres negativt hvis man falder uden for rammen og ikke er med i “vi”-gruppen.

Selv glider Castro ind og ud af dette “vi” og opnår hermed en dobbelt status: Han er både en af folket og eneren – lederen – der står, ikke udenfor, men øverst oppe. Hyrden med sin hjord.

Den hellige mission

De bibelske under- og overtoner i Castros retorik er umulige at overhøre. Den erklærede ateist spiller på det faktum at katolicismen og den kristne verdensopfattelse har et solidt tag i befolkningen. Castro bruger paradiso- og frelserforestillingerne i sit retoriske univers. Revolutionen betegnes som et helligt værk og folkets frelse: “vi er kommet til magten for at udfri folket” og “dette hellige værk” siger han i 1959, og i 1998 genlyder det “den sande Revolution”. Den hellige, sande frelsermission er intimt forbundet med offervilje som atter er knyttet til den dæmoniserede fjende: USA.

Castro gør det i 1959 gentagne gange klart at hans post som præsident er en pligt og et offer han bringer for folket: “Folket ved at dette hverv for os simpelthen er et offer, et stykke arbejde ... jeg gør ikke andet end at opfylde min pligt over for folket”. Bemærk skiftet mellem “os” og “jeg”: Castro spiller på brugen af *pluralis majestatis* i forsøget på at kollektivisere sin egen individuelle rolle som leder. Når han fremstiller sig selv som den lidende Messias, legitimerer han samtidig at afkræve folket ofre - i revolutionens navn. “Vi har ting som er mere værdifulde, mere hellige end vore egne liv for revolutionen – på grund af den værdighed, den frihed, de enorme fremskridt og den retfærdighed den har bibragt os – er selve vort liv”. Revolutionen er selve livet. Disse ord udtalte Castro i 1984 – før Østblokkens og dermed den cubanske økonomis sammenbrud. Skønt den cubanske økonomi har undergået kraftige forandringer i retning mod markedsøkonomi siden Sovjetunionen i 1991 indstillede tilførslen af olie og rubler vekslet til dollars, fastholder Castro en revolutionær kurs hvad angår ideologiske og moralske anliggender.

Frelser-budskabet har siden 1993 imidlertid fået en drejning: Nu er det ikke længere revolutionen der skal frelse folket, men folket der skal redde revolutionen: “Vi har gjort en række ting som tilfører landet valuta; nogle af de ting er ikke helt retfærdige i alle henseender det ved vi. Det er en pris som er nødvendig at betale for at redde Fædrelandet, Revolutionen og socialismen.” ... “Vi er rede til at gøre hvad der end måtte være nødvendigt for at redde Fædrelandet, Revolutionen, og socialismens landvin-dinger”.

At det er nødvendigt at ofre sig for revolutionen er en pointe, Castro fasttømmer i cubanernes bevidsthed. 26. juli-talernes slut-

replik lyder: “¡Socialismo o muerte! ¡Patria o muerte! ¡Venceremos!” (Socialisme eller døden! Fædrelandet eller Døden! Vi vil sejre!)

Folkets accept

Folkemængden, som symbolsk repræsenterer hele folket, bekræfter med stående bifald denne besværgelse år efter år. Tror cubanerne på Castro og revolutionen - stadigvæk, på trods af den evindelige jagt på US-dollars og de daglige problemer med at skaffe basale fornødenheder? Svaret er ikke entydigt. Det er dog tydeligt at Castro udøver massesuggestion af format. De strenge han slår på handler om liv, død, frihed, den ydre fjende, selvbestemmelse og national lykke: store, almene spørgsmål som forbindes uløseligt med revolutionen. Castros retorik udøses over befolkningen i ganske massiv grad ikke blot i hans taler, men også gennem de regerings-kontrollerede medier, i form af propagandaskilte på gader og stræder og via slogans og udtryk der er blevet en del af dagligsproget.

Udtrykket “el triunfo de la Revolución” (revolutionens sejr) indgår fx som en fast vending i det cubanske hverdagsprog. Det refererer både til begivenhederne i 1959 og til revolutionen som en historisk proces, en fortløbende sejr for cubanerne. Hvorfor er netop dette udtryk blevet kanoniseret fremfor et mere neutralt

som fx “revolutionens be-gyndelse” eller “revolutionens indstiftelse”? Hvis Lakoff og Johnson har ret i deres pointe: at metaforen influerer på vores tænke- og handlemåde, synes svaret at være indlysende. Udtrykket “el triunfo de la Revolución” skal overbevise cubanerne om at det forholder sig sådan – at revolutionen er den eneste, sejrende sandhed.

Det revolutionære budskab har været konstant i 40 år og cubanerne har efterlevet det i større eller mindre grad afhængigt af de historiske om-stændigheder. Men ligesom med mundheldet “tid er penge”, ligger de revolutionære udtryk som en erkendelse i underbevidstheden. Cubanerne kan ikke undgå at indoptage metaforikken – og den cubanske samfundsstruktur levner ikke plads til kritisk stillingtagen, endsige åben opposition. Når alt bliver et spørgsmål om enten eller, er en accept – højroset eller stilltiende – den sikreste måde at undgå udstødelse fra fællesskabet. Og omvendt: har man først accepteret at det at være cubaner er det samme som at være revolutionær, vil det være svært at give afkald på troen på revolutionen. Det vil jo betyde, at man giver afkald på sin egen identitet.

Folket er revolutionen – Castro kan sit kram.

✶ Kristine Bjerre Fuglsang er cand. mag. i spansk og dansk og har skrevet speciale om Fidel Castros taler.

Talen til nationen var et fast element i P3's Tæskeholdet med Casper Christensen som blev sendt fredag formiddage i foråret 1997. Der blev i alt holdt 14 taler til nationen: Klokken præcis 11.30 åbnede Gintberg vinduet i studiet i Radiohuset, stak hovedet ud og holdt talen igennem en megafon til publikum på gaden nedenfor. Et publikum der fra at være et par forkølede forbipasserere

de efterhånden udviklede sig til en stor hujende skare. Der var sandsynligvis ikke mange af de fremmødte der kunne høre hvad talen handlede om - før de kom hjem om aftenen og hørte det i fjernsynet eller på kasettebåndoptageren. Talerne fik hurtigt en fast struktur: de begyndte med "kammerater" og "så er den gal igen", sluttende af med "...og hvis ikke nogen gør sådan og

sådan, så sker der det og det". Gintberg fortæller at han, efterhånden som talerne blev et fast højdepunkt i udsendelsen, faktisk brugte et par dage på at finde ud af hvad talen skulle handle om. Han erkender dog at talerne er meget 'talte' og tager sig mindre godt ud på skrift – han finder selv talerne "hovedkulds dårlige", når han læser dem.

LTC

Fidel Castro: Talen ved FNs sociale topmøde, København, november 1995

Hr Formand, deres excellencer,

For flere hundrede år siden sagde den spanske skuespilforfatter Calderon de la Barca: "Livet er blot en drøm og drømme er blot drømme".

Trods dette topmødes ædle intentioner, kan man ikke tale om social udvikling i en verden hvor de rige bliver rigere og de fattige fattigere, og hvor visse landes råvarer betales med stadig lavere priser, mens visse andre landes bearbejdede varer sælges for stigende priser. En verden hvor de fattigste landes udlandsgæld konstant vokser, skønt den allerede opgår til den utrolige sum af 1,5 billioner dollar, med renter der ligesom tilfældigt stiger dag for dag.

Social udvikling er ikke mulig når befolkningen vokser uhæmmet i de fattigste områder, når der er en stadig stigende kapitalflugt fra fattige til rige lande, når braindrain i stadig større udstrækning udarmer de mest trængende, imens kvinder, indfødte folkeslag, sorte og etniske grupper bliver diskrimineret, og anarki og kaos råder under markedets blinde og grusomme regler

Man kan ikke tale om menneskerettigheder hvor der ikke findes medfølelse eller solidaritet, hvor egoismen råder. Miljøet kan ikke bevares, lige så lidt som naturens ressourcer kan beskyttes mod forurening og rovdrift, så længe forbrugersamfund og brug-og-smid-væk-mentalitet anvendes som model for en verdensbefolkning der nu overstiger 5,7 milliarder mennesker.

Man kan ikke tale om social udvikling når våbenhandel og våbenkapløb fortsætter, trods den kolde krigs afslutning, og ikke en øre af det der blev brugt, og stadig bliver brugt, på våben i stedet anvendes på menneskelig udvikling; når supermagternes blokke stadig udvides og avancerede våben stadig produceres og udvikles.

Så længe der er lande der anvender enhver undskyldning for at gribe ind i andres affærer – skønt oftest i tredjeverdenslande, med foragt for enhver nations ukrænkelige ret til selvbestemmelse og ligestilling i internationale sammenhænge – så længe kan man hverken tale om fred eller social udvikling. Det vil blot være løgne, simpel falskhed.

Neoliberalismens moderne doktrin påduttet verden og gennemtvinger behårde nedskæringer i underudviklede landes planer for sundhed, uddannelse, kultur, sport og social sikkerhed, billige boliger, drikkevand og andre primære fornødenheder for befolkningen, og umuliggør derved den sociale udvikling.

Det er i sandhed skamfuldt at der i industrilandene er mennesker der lever i fattigdom og at arbejdsløshed skabt af den teknologiske udvikling ikke kan afhjælpes. Det er blot et bevis for det herskende systems irrationalitet, mens narkoproblemer, fremmedhad og vold viser dets moralske forfald.

Skønt udsat for en kriminel blokade, fordi det ikke deler sine ideer og værdier med sin stærke nabo mod nord, har Cuba – som mistede 70% af sin import på grund af Sovjetunionen og de socialistiske landes fald – ikke lukket en eneste skole, et eneste ældrehjem, et eneste plejehjem, og trods det er et fattigt land, når man sammenligner med andre af verdens lande, kan det i dag regnes blandt de lande med flest lærere, læger såvel som kunst- og sportsinstruktører per indbygger. Vores børnedødelighed er under 10 pr 1.000 levendefødte. Vi har ikke længere analfabeter og den forventede levealder er 75 år.

Vi har overlevet denne oplevelse, så vi kan tale om den. Hvad alle i denne forsamling ønsker, er muligt. Men det kræver mere end løfter, resolutioner og deklamationer: politisk vilje og retfærdighed, ikke blot i hvert land, men også mellem hvert land.

Lad verdens rigdomme blive bedre fordelt mellem alle nationer – og i dem. Lad ægte solidaritet slå rod blandt alle folkeslag; først da vil dagens drømme om morgendagen kunne blive fremtidens virkelighed.

Tak.